

ТОМАС ГЛОУВЪР

/1596/

По времето, когато пише публикувания по-долу пътепис, Томас Глоувър е секретар на тогавашния английски посланик в Османската империя. Едуард Бартън е бил английски представител между 1588 и 1591 (1593—?) г., когато през Цариград преминава Хенри Кевъндиш. През 1591 (1593—?) г. той става посланик, на който пост се задържа до 1597 г. Данните за неговия секретар Томас Глоувър са крайно оскъдни. Във всеки случай при управлението на Джеймс I той наследява приемника на Едуард Бартън, Хенри Лелоу, на поста английски посланик в Цариград. За дейността на Глоувър е известно, че посвещава много време и неимоверни усилия за освобождаването на християнски пленници и роби. Един османски служител го нарича „червения глиган“ заради червената му коса и упорството му, но това е един от първите и малцина английски посланици, които научават турски език и познават законите и обичаите на страната.

Краткият пътепис разказва за похода на Мехмед III срещу Унгария през 1596 г., по време на който е придружаван от свитата на английския посланик. Както е известно, този поход е предприет след напразните опити на султана да разруши съюза между Рудолф II и Михаил Храбри. През 1595 г. имперските войски успяват да завземат няколко малки града в Унгария. Мехмед III предлага на Сигизмунд Батори да присъедини част от влашката територия към Трансилвания, но среща отказ. Лятото на 1596 г. султанът лично възглавява поредния поход срещу Унгария. Султанските войски достигат Егер (главния град на еялета Егри и възлов пункт на съобщенията между Австрия и Трансилвания), превземат го и унищожават неговия гарнизон (12 октомври 1596 г.). Помощта, изпратена от ерцхерцог Максимилиан и Сигизмунд Батори, закъснява да спаси града и на свой ред техните войски са разбити в долината Керещес (26 октомври 1596 г.). Османците сравняват значението на тази победа с битката при Мохач 70 години по-рано.

Пътеписът е написан под формата на дневник, явно воден по време на пътешествието. Не е известно къде се пази оригиналът, но текстът се появява за пръв път през 1625 г. на страниците на голямата колекция от пътеписи на Семюъл Пърчъс. Преводът е направен по това издание: *The Journey of Edward Barton Esquire, her Majesties Ambassador with the Grand Signior otherwise called the Great Turke, in Constantinople, Sultan Mahumet Chan. Written by Sir Thomas Glover then Secretarie to the Ambassador, and since employed in*

ЦДИА: КМФ 04, Инв. № 409/23

ПЪТЕШЕСТВИЕТО НА ЕДУАРД БАРТЪН ЕСКУАЙР¹,
ПОСЛАНИК НА НЕЙНО ВЕЛИЧЕСТВО²
В КОНСТАНТИНОПОЛ ПРИ ВЕЛИКИЯ ГОСПОДАР,
ДРУГОЯЧЕ НАРИЧАН ГОЛЕМИЯ ТУРЧИН,
СУЛТАН* МАХУМЕТ ХАН³. НАПИСАН ОТ СЪР ТОМАС
ГЛОУВЪР, ТОГАВА СЕКРЕТАР НА ПОСЛАНИКА,
А СЛЕД ТОВА НАЗНАЧЕН ОТ НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО⁴
НА ТОЗИ ПОЧЕТЕН ПОСТ ПРИ СУЛТАН АХМЕД⁵

Отпред посланикът на кон, двата му запасни коня и карета с четири коня; непосредствено пред него неговите чауши⁶ и един преводач с трима еничари; пред чаушите и еничарите яздеха в ливрен неговите хора (дванадесет на брой), а след него четирима господина и четири карети с пленниците християни (двадесет и трима на брой) — семейството на сеньор Кротский, покойния посланик на императора⁷ в Константинопол, което той беше откупил от Големия турчин и имаше разрешение да ги води със себе си и да ги отпрати в страната им, като им бе дал четири карети с по два коня на всяка и по един човек да се грижи за всяка карета. Най-подир тридесет и шест камили, натоварени с провизии, и по двама души към всеки шест камили, които да товарят и разтоварват, когато трябва. От тях (които на турски се наричат деведжилер⁸) имаше общо дванадесет души да обслужват камилите. Още началникът на чаушите и един друг турчин, на име Мехмед — препоръчан на посланика за лакей, да върви до коня му, докато стигнем Агриа⁹.

В петък, втория ден на юли 1596 г., споменатият посланик напусна дома си (който е сред лозите на Пера) и се отправи на път. През първия ден го съпровождаше капитан Джон Сандерсън, търговец, когото бе оставил до завръщането си като агент или Logotenant¹⁰, Джоунъс Олдрич, търговец, и Джон Фийлд, лекар, които този ден го отведоха до едно място, наречено Аквадулче¹¹; там разпънаха палатките си и останаха през нощта и

* Ако някои смятат, че е лошо християнски посланик да придружава турчина в тази война срещу християнството, моля, нека разберат, че намеренията му бяха да служи на християнството, ако се появеше възможност за мир; така както той стори, при предаването на императорските служители, споменати тук, и т. н.

на следния ден. Неделя сутринта по изгрев слънце тръгнахме от Аквадулче и стигнахме към обяд до Понте Пиколо¹², което е на около петнадесет мили от Аквадулче, и там разпънахме палатките си. Понеделник, преди да започне денят, тръгнахме оттам в около десет часа сутринта и пристигнахме в Понте Гранде¹³, отдалечено на около дванадесет мили. След като си разпънахме палатките, посланикът изпрати чауша си и драгоманите¹⁴ с пълномощията си от Великия господар при кадията¹⁵ на споменатия град, за да му отпусне полагаемите се провизии, и той му изпрати пет овце, двеста самуна хляб, пет метра¹⁶ вино, един наръч сено и двадесет кила ечемик.

Вторник преди разсъмване тръгнахме от Понте Гранде и по изгрев слънце стигнахме до едно малко село на име Combergasi¹⁷, където посланикът и хората му закусиха. След като престояхме един час, тръгнахме оттам и към единадесет часа стигнахме град, наречен Celebria или Selimbria¹⁸, на около десет мили от последното ни ношуване. И тук посланикът прати пълномощниците си при кадията на споменатия град, който му прати три овце, двадесет самуна хляб, десет метра вино, един наръч сено и двадесет кила ечемик. Разпънахме палатките си на четвърт миля от града. Тръгнахме оттук час преди разсъмване, когато луната още светеше.

На двадесети трябваше да прекосим голяма гора между две планини, а през нощта да държим стражи. Тези хора са българи и са назначени от Великия господар да пазят всички пътници (имам предвид от лагера), които минават по пътя, срещу която служба споменатите българи не плащат данък на турчина¹⁹. След това стигнахме до едно село на име Сервия²⁰, което е в началото на прохода между двете планини. Няма друг проход освен един, който отива към Влашко. Инак цялата местност е между тези планини, обградена от могъщи, стръмни и гористи хълмове, като че са стени на укрепени градове. Това е проходът, където Юлий Цезар, излизайки от Сервия, загубил няколко хиляди души, преди да успее да го превземе, защото проходът е като че ли изсечен или изрязан между тези два склона. Откъм северния си изход той е бил укрепен с могъща висока стена от едната до другата планина с укрепен замък по средата и голяма врата, през която да се минава. Все още могат да се видят части от стените или поскоро останки; стените около вратата са съвсем разклатени, тресат се и са готови да се разпаднат. Два часа преди да се стъмни, стигнахме подножието на планината и разпънахме палатките си на една миля от града Erchpna²¹ и тъй като той е на двадесет и осем мили от Tartarb-sardgi²², този ден и нощ пътувахме изцяло между двете планини.

На двадесет и пет стигнахме входа на един укрепен проход между две планини, дълъг десет мили. Пътят лъкатуши и е като изсечен между планините — много стръмен и от двете страни. Това място представлява чудесно укрепление за отблъскване на

противника. Малко след пладне разпънахме палатките си към края на споменатия проход до красив речен бряг.

На двадесет и шести, движейки се по реката, на пътя видяхме двама души, убити по най-жесток начин. Бяха набучени на кол, прокаран през тялото им и който излизаше през врата им, а колът бе изправен. Причината била, че убили един еничарин, а те били християни. Когато минавал, Великият господар наредил да страдат така.

На двадесет и осми стигнахме до един град на име Ниш, а малко преди това видяхме двама души, набити на кол като горните, които били трансилванци, дошли специално да шпионират и наблюдават лагера. Също така в този край на града бяха закачени с върви за стълбове триста отсечени и натъпкани със сено глави на християни, заклани преди четири месеца от турци под началството на Мехмед паша в Босна. От началото на прохода до това място са десет мили, а от София дотук има все високи, скалисти и труднопроходими планини. Тези планини разделят Сърбия и Славония, а градът е разположен в прелестна низина с хубава равнина на запад, която се простира до Албания и Македония. Тук си починахме през целия ден и нощта.

На трети август разпънахме палатките си близо до главния лагер, на половин миля разстояние от Белград, в една прекрасна широка равнина до града. Шатрата на султана е винаги в средата на лагера и сега непосредствено до нея изкуствено бе издигнат малък хълм, на който бяха посадили глог, подрязан така, че да дава великолепно сянка. Всяка вечер Големият турчин се качваше на него да огледа лагера си и да го видят хората му, тъй като при турците има обичай войниците по време на война да виждат царя си веднъж на двадесет и четири часа.

На седми посланикът отиде при великия везир Абрахам паша²³ във връзка с пленниците, които бяха при него. След като разговаря малко с него, изпратиха за споменатите роби и като ги доведоха пред пашата, в присъствието на посланика и други везири и високопоставени лица бе обявено освобождаването им и да бъдат изпратени в страната си от посланика. Тогава споменатите роби всички целунаха нозете на пашата, както повелява турският обичай за такава милост, и посланикът също благодари, сбогува се и си тръгна заедно с пленниците към своята палатка.

На тринадесети, около *Quindi*²⁴, посланикът и свитата му напуснаха Белград и яздейки по югозападния край на крепостта, стигнаха реката *Lava*²⁵, там, където се влива в Дунава, за да преминат по моста, направен специално за Великия господар да премине войската му. Този мост е построен върху четиридесет и пет големи лодки, обърнати за целта като шлепове, но много по-широки, по-дълбоки и плоскодънни. Дължината на моста е около сто крачки, а ширината му между перилата е четиридесет крачки. В продължение на осем дни войските преминаваха по него, така че човек не можеше да мине поради непрекъснатата блъсканица на хората.

На следващата сутрин Великият господар тръгна оттук и след около два месеца посланикът го последва. Редът, по който яздеше Големият турчин (не става дума за цялата армия, която го придружаваше, а само за онези, които са прикрепени към особата му), е следният. Пред него яздат хиляда от най-смелите и добре въоръжени конници, всички с копия. Следват ги около триста чауши, после сто пехотинци непосредствено пред него, с лъкове и стрели; после вървят неговите младежи, повечето от тях вече мъже (наречени Jehoglan²⁶), около триста души, облечени в дрехи от брокат, злато, сребро, всички еднакви и с шапки на главите, подобни на френска качулка, от грубо червено платно. По средата им яздат четиридесет или петдесет души на камили, коне и мулета, които удрят на барабани, свирят на свирки и всякакви други инструменти през целия път. Следват ги около четиридесет карети, после обикновените му слуги, като коняри, готвачи и подобни. Този ден пътувахме докъм единадесет часа, пристигнахме и разпънахме палатките си колкото можахме поблизо до Великия господар и близо до Дунава; оттам, откъдето тръгнахме, до това място има около девет мили.

Следващата сутрин Великият господар тръгна от Slanconie²⁷ и към десет часа разпъна шатрата си в подножието на един хълм, близо до другия бряг на Дунава, на около седем мили от споменатия град. Целият хълм бе покрит с лозя и войниците беряха и пръскаха гроздето, поради което се оплакаха от тях. Тогава хванаха шестима и ги обесиха на дървета в лозята, след което бе дадена строга заповед нищо да не се взима насила от никого под страх от смъртно наказание. Тук пашата изпрати за посланика и преди да тръгне, пашата поиска от него на следващата сутрин, когато Великият господар минава по пътя, той да е готов да го поздрави, защото каза, че бил питал за него и се чудел, че не можел да го види. След това, като се сбогува, си тръгна; отиде в палатката на големия ходжа, а след малко в собствените си палатки. На следващата сутрин, като видяха тръгването на Големия турчин, посланикът, заобиколен от хората си, всички на коне, поздравиха Негово височество според техния маниер, кланяйки се няколко пъти, и когато Великият господар видя посланика с неговата свита, той също се поклони много любезно и после отмина, защото Великият господар, както беше казано преди, имаше желание да види посланика, което стана причина пашата да го накара да стори, както споменах горе.

На двадесет и пети Великият господар напусна това място (рано заранта), за да избърза към Natuan²⁸; не че щеше да отиде там лично, но тъй като е близо до пътя за Агриа, който той отиваше да обсажда, можеше при нужда да изпрати повече подкрепления. Посланикът също го последва със свитата си, минавайки (както и преди) през равни прекрасни местности, покрити с трева и сено. Великият господар пожела да види цялата си войска и нареди всички да се съберат през деня, така че да може да

ги обхване. Това съответно бе сторено и [се разкри] една почти невероятна гледка, която покриваше долината, по-далеч отколкото можеше да стигне човешки поглед. За да може да ги вижда изцяло, посланикът се качи на един малък хълм, но малко по-висок от останалите, някъде по средата на равнината. Оттам той ги наблюдаваше с огромно изумление. Наоколо, толкова надалеч, че окоето не достигаше, равнината бе покрита (както се каза преди) от хора и карети. А около Quindi ние разпънахме палатките си близо до един разрушен град. Тъй като никой не живееше в него, не попитахме за името му. От мястото, от което дойдохме, имаше около дванадесет мили. По целия път се виждаха множество останки на замъци и градове, разрушени и съборени по време на предишните и сегашните войни.

(Следва описание на битката при Егер (1356—1357).)

¹ Титла, която се добавя към имената на благородници или издигнати хора.

² Става дума за Елизабет I (1533—1603), кралица на Англия от 1558 г.

³ Мехмед III — султан на Османската империя (1595—1603).

⁴ Става дума за Джеймс I (1566—1625), наследил през 1603 г. Елизабет I на английския престол.

⁵ Ахмед I — османски султан (1603—1617).

⁶ Дворцови служители, част от които съставляват личната охрана на султана.

⁷ Рудолф II (1552—1612) — крал на Унгария (1572), Бохемия (1575), а от 1576 г. — император на Свещената Римска империя.

⁸ Камилари.

⁹ Агриа, Ерлау, Егри — дн. гр. Егер (Унгария).

¹⁰ От логотет (гр.) — ръководител, управител; във Византия това била висша държавна длъжност.

¹¹ Под името Аквадулче или „сладки води“ е известна местността близо до Цариград, където каналът Еюп се влива в Златния рог.

¹² Понте пиколо — дн. гр. Кючюк чекмедже, Турция.

¹³ Понте гранде — дн. гр. Бюйюк чекмедже, Турция.

¹⁴ Преводач (гръц.).

¹⁵ Мюсюлмански съдия и управител на каза в Османската империя.

¹⁶ Стара гръцка мярка за течности, равна на 39,39 литра; тук очевидно се има предвид буре вино около 200 л.

¹⁷ С. Кумбургас (Яръм Бургас), Турция.

¹⁸ Дн. гр. Силиври, Турция.

¹⁹ Става дума за дервенджии, специална категория население, освободена от определени данъци срещу задължението да пази пътищата и проходите.

²⁰ Неустановено. Авторът греши, като локализира тук похода на Юлий Цезар. През 47 г. пр. н. е. Цезар разбива Помпей при Фарсала, Тесалия. Най-вероятно е Глоувър, подведен от името на селото, да го бърка с гр. Сервия в Северна Тесалия.

²¹ Гр. Чирпан.

²² Гр. Пазарджик, в миналото Татар-Пазарджик.

²³ Ибрахим паша.

²⁴ От икинди — време на следобедната мюсюлманска молитва.

²⁵ Очевидна грешка — става дума за р. Сава.

²⁶ От аджемиоглани — младежите, които преминават специална подготовка и от които се формира еничарският корпус.

²⁷ Дн. Нови Сланкамен, СФРЮ.

²⁸ Хатван — гр. в Унгария.